

FRANKRIKES SAMMANBROTT

Av docenten N. G. EHRNROOTH, Helsingfors

PÅ TAL om det romerska rikets undergång har det någon gång sagts, att det egentligen rör sig om att förklara hur riket kunnat hålla ihop så länge som det gjorde. Det är icke utan att en liknande aspekt kan anläggas på det franska problemet. Den slutliga upplösningen kom, åtminstone militärt sett, snabbare än man rimligtvis kunnat förutse, men att Frankrike som sådant icke ägde de nödvändiga förutsättningarna för att med framgång hävda sig i en kris av den omfattning det här gällde, var icke någon hemlighet för initierade observatörer vare sig i Frankrike eller annorstädes.

Någon entydig förklaring till det franska misslyckandet kan det naturligtvis icke vara tal om, och marskalk Pétain har även i sitt berömda tal framhållit några omständigheter, som utan tvivel haft fundamental betydelse. Det är i själva verket icke omöjligt att katastrofen i sista hand går tillbaka till en »kris i befolkningsfrågan». Det rent franska elementet i nationen, d. v. s. dess ojämförligt mest kvalitativa beståndsdel och den egentliga bäraren av fransk tradition och kultur, har uppenbarligen i betänklig grad förtunnats. De militära konsekvenserna av en dylik utveckling äro uppenbara. Det är möjligt att man häri kan finna en av orsakerna till den av Gamelin inaugurerade försvarsstrategin. Till en del var väl denna betingad av den ytterliga konservatism, som ganska genomgående kännetecknat den franska högsta arméledningen genom tiderna (t. ex. konstellationen Joffre—Grandmaison 1914). Men det är sannolikt att den extremt defensiva anda, som utmärker Maginotpsykologien och som är fullkomligt främmande för den franske soldatens psyke, odlades och vidmakthölls, dels emedan man i möjligaste mån var tvungen att spara på det dyrbara franska folkelementet, dels emedan man icke tilltrorde det alltmera heterogena människomaterial man

kunde disponera över de kvaliteter som fordras för en offensiv krigföring.

De militära orsakerna till Frankrikes nederlag skola dock i detta sammanhang lämnas på sidan, i synnerhet som de, åtminstone i den mån de ha avseende på landets bristfälliga krigsberedskap, i betydande utsträckning ha politiska och ekonomiska grunder.

Frankrikes utrikespolitik skall här icke närmare beröras. Av olika anledningar kom den under en lång följd av år, lika litet som f. ö. den tyska, att bidra till ett närmande de två länderna emellan. Under tiden närmast efter världskriget fördes den faktiska europeiska samförståndspolitiken i Englands namn. Den franska utrikespolitiken fick vidkännas en hel rad motgångar, av vilka Tjeckoslovakiets annektering ovedersägligt var den mest eklatanta. Av synnerligen stor betydelse blev här den verkan Münchenavtalet kom att få för fransk opinionsbildning. Den franska politiken har sedan gammalt varit känd för noggrannhet vid uppfyllandet av ingångna förbindelser och medvetandet härom har till en viss grad gått den franska allmänheten i blodet. »Sveket» mot Tjeckoslovakiet hade uppenbart en djupgående psykologisk effekt och tog vinden ur seglen för det polska kriget. Den stora framgång ambassadören Massigli uppnådde, då han i Ankara fullständigt utspelade v. Papen och vann Turkiet för de allierade, kunde icke uppväga München och dess konsekvenser.

Tyngdpunkten i en undersökning av Frankrikes »short comings» faller emellertid utan vidare på inrikespolitiken. Sett rent politiskt har domstolen i Riom icke svårt att finna den huvudskyldige. Det är den egendomliga organism, som utgjort den döda vikten i franskt politiskt liv under de senaste decennierna och som i sig förkroppsligat de mest eklatanta olägenheterna av ett parlamentariskt styrelsesätt — det socialradikala partiet. Det är icke egentligen konstitutionella brister som berett detta parti möjlighet att göra den franska parlamentarismen till en ren parodi; dock har det haft betydelse, att presidenten saknat rätt att upplösa parlamentet. Det är i tillämpningen av den franska konstitutionen ödesdigra fel begåtts. Som det nu var manifesterade sig den socialradikala statsmannakonsten framför allt i virtuosmässiga regeringsombildningar, ett politiskt hokus-pokus som understundom antog groteska former. Finurliga ombyten av taburetter och portföljer var det dominerande draget i de franska

regeringsskiftena, särskilt under det senaste decenniet. De personer som berördes härav voro i överväldigande majoritet medlemmar av det radikalsociala partiet. Daladier bytte med Chautemps, Chautemps med Sarraut, Sarraut med Frot, Frot med Cot, Cot med Guy la Chambre, Guy la Chambre med Patenôtre o. s. v. i en oändlig serie. Under alla dessa interna förändringar, vilka i själva verket inga förändringar voro, förändrades den franska inrikespolitiken högst obetydligt. Socialpolitiken ägnades föga intresse, i stället florerade på handels- och industrins område ett slags nymerkantilism. Det är fråga om icke det franska parlamentet, trots att även de mest reaktionära partierna försett sig med etiketter, däri radikal eller åtminstone republikansk eller demokratisk ingå, var den mest konservativa folkrepresentationen i världen.

Emellertid kännetecknades det politiska och ekonomiska livet i de sista årens Frankrike av allehanda utväxter, som medförde grava konsekvenser. Korruptionen, ehuru ingalunda så utan motstycke i andra länder som ofta gjorts gällande, började icke desto mindre antaga betänkliga proportioner. Osunda finansspekulationer bidrogo att försämra läget. Oustric-, Hatry- och framför allt Staviskyskandalerna äro bekanta. Till samma kategori hör Nathan-affären, som var den sista före kriget. Utom i Oustric-affären, där högern var komprometterad, var det socialradikalerna som råkade i skottlinjen. Här finna vi den djupast liggande orsaken till att Frankrike, då det bäst behövde det, saknade en stark regering. Staviskyaffären gav upphov till de svåra oroligheter, som kulminerade den makabra »6 février» (1934), då republikanska gardet med nöd och näppe och några i hast uppmonterade kul-sprutor kunde hindra eldkorsets anhängare att från Place de la Concorde storma deputeradekammaren i Palais Bourbon. Att det var på håret att reguljära trupper fått taga till bajonetten mot demonstranterna och att senegalesiska skyttar till yttermera visso stodo uppmarscherade bakom Invaliddomen, har aldrig glömts av socialradikalernas vedersakare. Det är förståeligt att Daladier, såsom en av syndabockarna från »6 février», aldrig kunde bli ett samlande namn, varjämte hans kända indolens lade betydliga hinder i vägen för de diktatoriska ansatser han onekligen visade vid olika tillfällen. Den mest komprometterade av alla socialradikala ministrar var dock Camille Chautemps, och det verkar onekligen föga förtroendeingivande att finna denne prototyp för

socialradikal statskonst bland Frankrikes »nya herrar» efter katastrofen av år 1940.

Till det politiska underbetyg som det socialradikala partiet ådragit sig har ingen bidragit i högre grad än Pierre Cot. Det är han, vilken som luftfartsminister introducerade ett system, som blev lika ödesdigert för Frankrikes militära som civila luftfart. Att härvid fullkomligt skandalösa transaktioner ägde rum är numera bekant. För betydliga leveranser av flygmaskinsmotorer erlades likvid, men några motorer syntes icke till. Automatkanoner av franskt patent, som av Cot överlämnats till Sovjetryssland, hittades i oktober 1939 i nedskjutna tyska maskiner på västfronten.

Många av de socialradikala politikernas machinationer äro numera bekanta, ännu flera äro det icke. På tal om dessa frågor får man ha klart för sig att en dominerande roll spelades av några politiker, som under de senaste åren av olika skäl helt höllo sig i bakgrunden. Den främste av dessa var Malvy, samme man som under världskriget dömdes för landsförräderi. I det politiska intrigspelet har denne otroligt verserade, fullkomligt skrupelfria personlighet spelat en central roll.

De franska regeringarnas ekonomiska politik, som givetvis bort skapa förutsättningar för en fullgod försvarsberedskap, är av större intresse än den allmänna politiken, emedan tillgången på ovedersägliga fakta här är ojämförligt mycket större.

Det ekonomiska livet i Frankrike var ingalunda rationaliserat i form av ett slags latent krigsberedskap motsvarande det tyska »Wehrwirtschaft», vilket i fall av krig omedelbart antog karaktären av »Kriegswirtschaft». En ur militär synpunkt lika stor effektivitet som i Tyskland kunde man följaktligen rimligtvis icke vänta sig. Att resultatet blev så underhålligt som fallet var, tarvar dock sin speciella förklaring.

Då den ekonomiska världskrisen år 1933—34 började vika för en stigande konjunktur var det två av de ekonomiska stormakterna som endast delvis drogo ekonomisk nytta av konjunkturförbättringen, nämligen Tyskland och Frankrike. I det förra fallet äger detta sin riktighet i full utsträckning först f. o. m. år 1935, då landets produktiva krafter i allt större utsträckning började tagas i anspråk för upprustningen. I Frankrike åter satte den ekonomiska krisen in senare än i de flesta länder, varför även konjunkturförbättringen uppvisade en viss eftersläpning. Av orsaker

som vi genast skola komma till blev den i själva verket icke aktuell förrän 1936—37.

För de ekonomiska fataliteter, vilka verksamt bidragit till det franska misslyckandet, har den s. k. »folkfronten» och särskilt dess ledare Léon Blum gjorts ansvariga. En uppgift av intresse är alltså att undersöka riktigheten av detta påstående, varvid dock bör framhållas att det klander som eventuellt kan falla på regimen Blum i sin mån även drabbar socialradikalerna vilka under den kritiska tiden tillsammans med socialisterna konstituerade »Front populaire».

År 1935 kännetecknades, internationellt sett, av stigande konjunkturer. Frankrike hade visserligen senare än t. ex. England och Tyskland fått kännning av den världsekonomiska depressionen, men den återhämtning som redan i aderton månader gjort sig märkbar i England och efter devalveringen även i Belgien, var inom räckhåll också i Frankrike. I juli 1935 låg prisnivån i Frankrike nästan i nivå med utlandets; skillnaden var knappast 9 %. Under sådana omständigheter hade en devalvering av francen på 15—20 % otvivelaktigt lett till en fullständig återhämtning av det ekonomiska livet. Av politiskt-psykologiska skäl vågade regeringen Laval dock icke vidtaga åtgärder i sådan riktning. I stället slog man in på en politik som kännetecknades av förhöjda priser på jordbruksprodukter, *utan* samtidig devalvering. Att en dylik politik måste tendera till att driva levnadskostnaderna i höjden, samtidigt som klyftan mellan prisnivån i Frankrike och utlandet vidgades är evident, och särskilt den förra omständigheten är en förklaring till folkfrontens seger i juni 1936, då regeringen Blum övertog styret. Det ekonomiska läget vid denna tid kännetecknades bl. a. av att turisttrafiken, jämfört med 1929, minskats med åtminstone hälften och att järnvägarnas deficit höll sig omkring 4 miljarder francs om året.

När Blum trädde till hade klyftan mellan de franska och utländska (främst engelska) grosshandelspriserna vidgats till c:a 25 %. Blum vågade i minnet av franc-kollapsen av 1924—26 lika litet som Laval tillgripa en devalvering. I stället genomfördes en allmän löneförhöjning på 12 % och sedan systemet med två veckors betald ledighet införts, har man beräknat att arbetsgivarnas lönekostnader stegrades med 18—20 %. Arbetsmarknaden kännetecknades av tidtals rent kaotiskt tillstånd, strejker, besättande av fabriker etc. Medan såväl export- som produktionsvolymen upp-

visade ett kraftigt fall, steg arbetslöshetsindex från maj till september från 163 till 173. I denna situation företogs slutligen en devalvering av francen och denna medförde en genomgående lättning av landets ekonomiska läge. I oktober 1936 lågo sålunda endast detaljhandelspriserna något över sina engelska motsvarigheter (3 %), medan grosshandelspriserna redan sjunkit 6 % under de engelska. Under tiden oktober 1936—april 1937 steg exportvolymen från 74 till 88, den industriella produktionsvolymen (fr. nov.) från 99 till 105, medan arbetslöshetsindex sjönk från 173 till 143. Med andra ord, en betydlig ekonomisk återhämtning hade ovedersägligen ägt rum. Att huvudorsaken till denna stod att finna i de starkt förbättrade världskonjunkturerna är uppenbart, och något resultat av regeringen Blums ekonomiska politik skall man akta sig att utläsa härur. Det märkliga är nämligen att den uppåtgående trenden helt plötsligt upphörde våren 1937, utan att denna företeelse hade någon motsvarighet i världskonjunkturernas utveckling. Orsaken var den, att den ekonomiska politik, som inaugurerats av Blum och hans finansminister Vincent Auriol, vid denna tid genomförts i vissa huvudpunkter och började visa sina verkningar.

Här finnes icke anledning att i detalj behandla de blumska reformerna, men särskilt två av dem förtjäna att framhållas i detta sammanhang, nämligen införandet av 40-timmarsveckan och nationaliseringen av det franska järnvägsnätet.

40-timmarsveckan antogs i juni 1936 och genomfördes småningom inom hela industrien, så att den i maj 1937 tillämpades överallt. Genom den minskades den effektiva arbetsveckan med c:a 17 %. Blum hade som ett huvudnummer upptagit arbetslöshetens bekämpande, utan att detta problem i betydelse kunde mäta sig med sin motsvarighet i England eller Tyskland. År 1936 uppgick antalet arbetslösa i Frankrike till 823,000 eller 4 % av arbetarstammen (mot c:a 15 % i England 1932); genom 40-timmarsveckan ökade starkt behovet av arbetskraft och de arbetslösas antal hade 1937 kunnat nedbringas till c:a 400,000. Nu förelåg emellertid den situationen att landets så gott som totala utbildade arbetskraft var engagerad i industrin, utan att denna på grund av 40-timmarsveckan kunde nå full kapacitet. Härtill bidrog att man under depressionen underlätit att anställa lärlingar, och följden blev nu, att säskilt kol-, metall-, motor- och mekanisk industri var ur stånd att exekvera alla order. Produktionsvolymen för-

blev någotsånär konstant, liksom arbetslösheten, men exportvolymen föll från 88 till 81 under april—november, trots att de franska priserna i förhållande till utlandspriserna befunno sig i ett fördelaktigt läge.

Regeringens läge försvårades yttermera av situationen inom järnvägsväsendet. De franska järnvägarna, fem privata och två statliga företag, hade samt och synnerligen gått med betydlig förlust, praktiskt taget sedan 1929. Genom en sammanslagning i form av socialisering ville Blum åstadkomma en rationalisering av driften och utmönstring av privata ekonomiska intressen. Häri misslyckades han fullständigt. De små besparingar man kunde göra på fusionen sedan den första förvirringen övervunnits, kompenserades vida av de ökade utgifter 40-timmarsveckan drog med sig. När den blumska eran tog slut uppgick de franska järnvägarnas kumulerade deficit till nära 40 miljarder francs.

Regeringen Blum visade en ytterlig oförmåga i att täcka sina utgifter med ordinarie inkomster. År 1937 utgav den icke mindre än 86 miljarder francs, varav 42 förskaffats genom lån eller inflation. I utlandet förlorade Blum allt förtroende och en betydlig kapitalexport från Frankrike tog vid. Denna kapitalexport motsvarades av en ökning i sedelstocken på c:a 32 miljarder francs. Därutöver blev regeringen tvungen att upplåna praktiskt taget hela det tillgängliga sparkapitalet.

Vi komma nu till det som givit anledningen till föregående långa exposé av regeringen Blums politik. När alltså senaten vägrade Blum de utökade fullmakter han fordrade och efter hans fall begåvade regeringen Daladier, och särskilt dess finansminister Reynaud, med vida längre gående, var chansen till ekonomisk »recovery» redan försutten. Världskonjunkturerna tenderade nedåt och Reynauds väl genomtänkta reformer kunde endast giva ett begränsat resultat.

Medan detta skedde i Frankrike hade Tyskland väl icke dragit direkt ekonomisk nytta av högkonjunkturen, men sedan 1935 systematiskt engagerat landets produktiva krafter i en allt mera omfattande upprustning, som sommaren 1938 i alla delar var fullföljd. När krisen utbröt den 1 september 1939 genom anfallet mot Polen befann sig den tyska industrien, sedan länge ordnad i »Wehrwirtschaft», omedelbart i högsta beredskap. I Frankrike hade Reynaud ännu icke hunnit sopa igen spåren efter Blum. Industrien saknade organisation, utbildad arbetskraft och solida-

ritet mellan arbetsgivare och arbetare. Den var i intet avseende vuxen sin uppgift. Detsamma var fallet med transportväsendet, där 40-timmarsveckans införande och därpå följande avskaffande under Reynaud utlöste en betydlig förvirring.

Förutsättningar för en återhämtning efter socialradikalernas och socialisternas vanstyre saknades helt visst icke och det skall heller icke sägas att dessa båda partier helt saknat förmågor, till och med av betydande mått. Koloniministern Mandel utförde sålunda ett högst betydande arbete inom sin ressort och bidrog mer än någon annan politiker till skapandet av en ny, fördjupad uppfattning av det franska folkets uppgifter som imperiebyggare i Lyauteys och Gallienis anda. Även Reynaud gjorde vad som i mänsklig makt stod för att reparera vad andra försummat. Fällas dessa två av domstolen i Riom sker en eklatant orättvisa. Sett som helhet kan dock varken det socialradikala eller socialistiska partiet frångas ett drygt ansvar i katastrofen av år 1940. Frankrike var icke rustat för ett företag av den omfattning en väpnad konflikt med Tyskland måste utgöra, vare sig ekonomiskt, politiskt eller militärt och därom kunde dess valda ledare knappast ha svävat i okunnighet.